

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

У роботі проаналізовано основні кримінологічні показники кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я: рівень, динаміку кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я за останні 6 років, особливості структури. Вивчено особливості особистості злочинця, зокрема за соціально-демографічними показниками: встановлено особливості віку, громадянства та освіти особи.

Ключові слова: *кримінальна протиправність, особистість злочинця, рівень кримінальної протиправності, динаміка, структура кримінальної протиправності.*

The paper analyzes the main criminological indicators of criminal offenses against life and health: the level, the dynamics of criminal offenses against life and health over the past 6 years, the features of the structure. The peculiarities of the criminal's personality have been studied, in particular according to socio-demographic indicators: the peculiarities of the person's age and citizenship have been established.

Key words: *criminal wrongdoing, identity of the offender, level of criminal wrongdoing, dynamics, structure of criminal wrongdoing.*

В работе проанализированы основные криминологические показатели уголовных правонарушений против жизни и здоровья: уровень, динамику уголовных правонарушений против жизни и здоровья за последние 6 лет, особенности структуры. Изучены особенности личности преступника, в том числе по социально-демографическим показателям: установлены особенности возраста, гражданства и образования.

Ключевые слова: *уголовная противоправность, личность преступника, уровень уголовной противоправности, динамика, структура уголовной противоправности.*

Вступ. Відповідно до Конституції України людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Здоров'я та життя виступають невід'ємними природними правами людини, які являються об'єктами кримінально-правової охорони [3, с. 431]. Проте, на сьогодні, уваги заслуговує той факт, що динаміка кримінальних правопорушень, які безпосередньо пов'язані із посяганнями на життя та здоров'я особи продовжує зростати. Не дивлячись на позитивні моменти, кількість правопорушень проти життя та здоров'я в цілому залишається досить великою.

Вищевикладене зумовлює нагальну потребу в поглибленому дослідженні насильницьких проявів, їх кримінологічному аналізі, оцінці комплексу чинників, що їх викликають, розробці шляхів боротьби із ними. Таким чином, для боротьби із кримінальними правопорушеннями проти

життя та здоров'я потрібні точні та повні знання про її стан, рівень, структуру, динаміку, а також осіб злочинців. Всі дані фактори становлять кримінологічну характеристику як кримінальної протиправності взагалі, так й окремих її видів.

Основний зміст. Складна криміногенна ситуація, що спостерігається останніми роками в Україні, пояснюється, перш за все, несприятливими тенденціями насильницької кримінальної протиправності, частину якої становлять кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я людини.

В Україні кримінальні правопорушення, що посягають на життя та здоров'я особи, передбачаються розділом II Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України від 5 квітня 2001 року, що має назву «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи». Так, даним розділом охоплено три види кримінально протиправних посягань: кримінальні правопорушення проти життя особи – ст. 115-120 КК України; кримінальні правопорушення проти здоров'я особи – тілесні ушкодження (ст. 121-125, 128 КК України), ст. 126, 127, 129 (завдання фізичних та моральних страждань) та інші; кримінальні правопорушення, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи – наприклад, ті, які вчиняються медичними та фармацевтичними працівниками (ст. 131, 132, 138-145 КК України) та інші.

У межах кримінологічного дослідження важливо проаналізувати рівень, динаміку та структуру кримінальної протиправності. Так, рівень – це показник, який надає кількісну характеристику, що являє собою абсолютну кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та осіб, що їх вчинили, на певній території за конкретний проміжок часу [8, с. 362]. Кількість облікованих кримінальних правопорушень у 2020 році становить 37 056, у 2019 році – 40 828, у 2018 році – 38 921, у 2017 році – 37 826, у 2016 році – 45 660, у 2015 році – 53 317, у 2014 році – 61 064 [5]. Отже, відповідно до статистичних даних рівень кримінальної протиправності кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я з 2014 року значно впав. Даний факт можна пояснити особливостями внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань, на основі якого ми можемо говорити про динаміку даної групи кримінальних правопорушень. Слід зазначити головну причину такого спаду, а саме збройні конфлікти на Сході України, що почалися з 2014 року. Саме тому в 2014 році обліковано найбільшу кількість кримінальних правопорушень в даному інституті, а наступні роки характеризуються спадом кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я.

Доречним є розглянути більш детально динаміку кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я протягом 2014 – 2020 років. Такий показник як динаміка, вважаємо, слід аналізувати за ланцюговим способом, тобто відносно попереднього показника, тим самим розставляючи кримінальні правопорушення за певними місцями.

У 2014 році всього було обліковано 61 064 кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи, серед яких: 1 місце посідають правопорушення проти здоров'я особи – 48 926 випадки, що займає 80% від загальної кількості. Серед них найбільше вчинено умисних легких тілесних ушкоджень, середньої тяжкості та тяжких тілесних ушкоджень. Наступне 2 місце – злочини проти життя (11 415 випадки) – 18%, серед яких найбільше вчинено умисні вбивства, умисні вбивства, що вчинені способом небезпечним для життя багатьох осіб, вбивства через необережність. Також 3 місце займають кримінальні правопорушення, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи (723 випадки) – всього 2% від загальної кількості облікованих, що мають більшість серед вчинення таких правопорушень як: неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником, незаконна лікувальна діяльність та ненадання допомоги хворому медичним працівником.

Ситуацію в 2015 році з кількістю облікованих 53 317 випадків слід проілюструвати наступним чином: 1 місце, як і в 2014 році, займають правопорушення проти здоров'я (44 177 випадки) – 83%, серед них більшість охоплюють: умисні легкі тілесні ушкодження, середньої тяжкості та тяжкі тілесні ушкодження. Особливістю є те, що не менше випадків спостерігається у вчиненні такого правопорушення як погроза вбивством (ст.129). Наступним за кількістю є кримінальні правопорушення проти життя (8 290 випадки), що становить 15,5% від загальної кількості. Тут, як і в 2014 році більшість займають ті ж самі кримінальні правопорушення. Найменшу кількість, а саме 1,5% становлять кримінальні правопорушення, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи (850 випадки). В даній сфері прослідковується певна схожість з 2014 роком, але відмінністю є те, що відносно більшість тут займає також і таке кримінальне правопорушення як залишення в небезпеці (ст.135 КК України).

Щодо 2016 року, то загальна кількість кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я становить 45 660 випадки, серед них: проти здоров'я – 84,2%, більшість з яких складають ті ж правопорушення, як і в попередні роки; проти життя посідають 13,6%, також серед яких більшість

ототожнюється з минулими роками, але більшість вчинені з необережності (ст.119 КК України). Кримінальні правопорушення, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи охоплюють найменшу частку – 2,2% і повністю схожі з динамікою попередніх років.

Отже, проаналізувавши 2014 – 2016 роки, де прослідковується найбільша кількість облікованих кримінальних правопорушень, слід зазначити, що динаміка майже не змінюється. Показники в часі мають сталий характер в більшості випадків, але є й певні особливості, які окреслені вище.

Наступними слід проаналізувати динаміку останніх 2017 – 2020 років. В 2017 році з 37 826 випадків – 83% (31 476 випадки) займають кримінальні правопорушення проти здоров'я, серед яких більшість точно повторюється з попередніми роками; 14% – проти життя особи, велику кількість серед яких займають вбивства з корисливих мотивів та через необережність. Наступним слід зазначити, що в 2017 році кримінальні правопорушення, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи займають найбільший відсоток за всі згадані роки – 3%. Серед них основну частину займають ті ж самі, але вже в більшій кількості їх вчинення. 2018 рік характеризується тим, що 1 місце серед вчинення кримінальних правопорушень займають проти здоров'я з 82%, серед яких більшість займають ті ж самі діяння, але і є особливість в тому, що вагому вагу відіграють такі правопорушення як побої та мордування. Наступними є правопорушення проти життя – 15%, більшість з яких займають вбивства через необережність та доведення до самогубства. Останнє місце займають правопорушення, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи – 3%, які мають в основній більшості такі правопорушення, якими характеризувалися і минулі роки. В 2019 році спостерігається наступне: кримінальні правопорушення проти здоров'я займають 81% і охоплюють в собі більшість вже традиційних, але спостерігається і підвищення кількості необережних тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ст.128 КК України). За цими слідують інші – проти життя з 14%, що мають особливість в тому, що в цьому році підвищився показник вчинення злочинів через необережність. Кримінальні правопорушення, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи також зросли в своїй кількості і охоплюють вже 5%, адже значну та помітну більшість становить неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (665 випадки). У свою чергу, 2020 рік характеризується тим, що як і всі минулі роки, кримінальні

правопорушення проти здоров'я займають найвищу сходинку. Кримінальні правопорушення проти здоров'я особи становлять 86% в структурі досліджуваних, що є значно більше, ніж за останні роки, які були розглянуті, але переважають умисні легкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, як і в минулі роки. Якщо взяти порівняти кримінальні правопорушення проти життя та кримінальні правопорушення, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи, то тут навпаки йде спад: 11% – проти життя, 3% – що ставлять у небезпеку від всіх облікованих кримінальних правопорушень даного виду. Якщо окремо говорити про злочини проти життя, то спостерігається рекордна кількість умисних вбивств – 3783 випадки, що явно має взятися до уваги. Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником в 2020 році (653 випадки) також знаходить свою більшість у кількості вчинених правопорушень, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи [5].

Так, проаналізувавши дані станом з 2014 року до 2020 року можна вказати, що більшість кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я зменшилося майже в 2 рази, крім таких як домашнє насильство, якого не передбачалося ще у 2014 році як кримінальне правопорушення, взагалі не було зареєстровано кримінальних правопорушень щодо порушення прав пацієнта та незаконного проведення дослідів над людиною. На нашу думку, це пов'язано із тим, що технологічні можливості у 2014 році не були настільки прогресивними як зараз у сфері медицини.

У зв'язку із особливостями показників даної групи кримінальних правопорушень актуальність дослідження особистості злочинця, причин та умов існування даних кримінальних правопорушень є досить важливим для вирішення проблеми кримінальної протиправності взагалі.

Під особистістю злочинця в кримінології розуміють сукупність соціальних та соціально значущих духовних, морально-вольових, психофізичних, інтелектуальних властивостей, якостей людини, яка вчинила кримінальне правопорушення, внаслідок взаємодії її поглядів, орієнтації з криміногенними факторами зовнішнього середовища, зокрема конкретної життєвої ситуації.

Так, кримінологічна характеристика особистості злочинця представляє собою систему рис, що у своїй сукупності характеризують особу, яка вчиняє кримінальне правопорушення, різні сторони та прояви її суспільного існування та життєвої практики, що пов'язано із

антигромадською поведінкою людини, обумовлюють чи полегшують вчинення кримінального правопорушення або допомагають зрозуміти причини його виникнення. Виділяють такі основні ознаки кримінологічної характеристики особистості злочинця: соціально-демографічні, кримінально-правові характеристики, соціальні ролі та соціальні статуси, моральні якості та психологічні особливості.

Відповідно до даних Офісу Генерального прокурора можливо побачити вікові особистості, яка вчинила кримінальне правопорушення проти життя та здоров'я. Взагалі виявлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у 2018 році – 18 442, у 2019 році – 19 776, у 2020 році статистика передбачає розділення: злочини вчинили 11 664 особи, а проступки – 4 664 особи [5].

Щодо конкретних статистичних даних, то особами до 14 років у 2018 році вчинено 14 кримінальних правопорушень, у 2019 році – 18, у 2020 році вчинено злочинів – 24 та проступків – 10. У віці 18-28 років показники значно збільшилися: у 2018 році – 4982, у 2019 році – 4181, у 2020 році злочинів – 2807 та проступків – 1070. Осіб 29-39 років зареєстровано ще більше: у 2018 році – 6341, у 2019 році – 6436, у 2020 році вчинено 4543 злочинів 29-39річними особами та проступків – 1743; 40-54 річними у 2018 році – 4836, у 2019 році – 5186, у 2020 році злочинів – 5321 та проступків – 1897. Категорія осіб у віці 60 і більше характеризується певним спадом у своїй кількості, а точніше незначною кількістю.

Проаналізувавши загальну та вікову характеристику осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я за останні три роки, можливо зробити висновки, що найбільшу кількість осіб складає вікова група від 29-39 років та 40-54 роки. У свою чергу особи до 14 років складають найменшу групу осіб.

Актуальним постає питання вивчення статі, освіти та громадянства осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я осіб. Так, жінки складають порівняно із чоловіками найменшу групу, а також актуальним стає вчинення вищезазначених кримінальних правопорушень громадянами України ніж іншими особами. Характеризуючи освітній рівень даних осіб, зазначимо, що найчастіше це особи з базовою середньою та профільною освітою, що свідчить про те, що особи із вищою освітою рідше вчиняють дану групу кримінальних правопорушень.

Також про традиційного насильницького злочинця можна вказати, що більшу частку складають особи із суттєво зниженим соціальним статусом або із неблагополучних сімей; загальна кількість неодружених та розлучених несуттєво перевищує аналогічні показники у благополучних громадян; більшість осіб, які вчинили дані кримінальні правопорушення є алкоголіками та побутовими п'яницями тощо.

Задля ілюстрації можна проаналізувати практику Миколаївської області щодо кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи:

- домашнє насильство – вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області (справа № 473/3677/20) – на підставі затвердженої угоди про примирення, ОСОБА_1, ІНОФРМАЦІЯ_1, визнати винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України та призначити покарання у вигляді 4 (чотирьох) місяців арешту – Обвинувачений ОСОБА_1 перебуває на превентивних обліках Національної поліції за категорією «кривдник». 13.07.2020 року приблизно о 13 год. 08 хв. ОСОБА_1, перебуваючи за місцем свого проживання за адресою: АДРЕСА_1 вчинив стосовно своєї матері ОСОБА_2 дії психологічного насильства, що виразилося у словесних образах потерпілої нецензурними словами, погрожуванням фізичною розправою, чим завдав шкоду психологічному здоров'ю потерпілої ОСОБА_2. За вказаним фактом Вознесенським ВП ГУНП в Миколаївській області стосовно ОСОБА_1 складено протокол про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст.173-2 КУпАП;

- умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження – вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області (справа 485/1058/20) – реалізуючи свій умисел, спрямований на спричинення тілесних ушкоджень своїй бабусі, в ході сварки, ОСОБА_3, підійшов до ОСОБА_1, яка в цей час лежала на підлозі та наніс їй численні удари обома ногами в область обох рук, ніг та тулубу, чим спричинив потерпілій тілесні ушкодження у вигляді синця у верхній частині грудей справа, закритого перелому правої ключиці, закритого перелому лонної та сідалищної кісток тазу зліва, які відносяться до категорії тілесних ушкоджень середнього ступеня тяжкості.

Таким чином, такі характеристики як соціальна активність, рівень освіти, громадянство, сімейний стан та інші характеристики свідчать про перевагу негативних якостей особистості насильника, тобто переважна більшість злочинців не мали постійної роботи, необхідного рівня освіти та

вели антигромадський, паразитичний спосіб життя. Також практика вказує на те, що правопорушники вчиняють свої діяння навіть попри родинні відносини, нехтують сімейними цінностями. Проте, неможливо не зазначити, що вчинення кримінальних правопорушень особами із високим рівнем освіти робить їх вчинки більш витонченими та технічно грамотними, на що вказують науковці [6, с. 243].

Висновки. На підставі вищевикладеного, можливо зробити висновок, що структура кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я складається із таких видів: проти життя, проти здоров'я, ті, що ставлять у небезпеку життя та здоров'я особи. Так, динаміка кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я значно впадала порівняно із кількістю злочинів даної групи у 2014 році. Внаслідок чого особливої уваги заслуговує питання щодо особистості злочинця, це на сьогодні особа, яка переважно має громадянство України, базову освіту та її вік складає 29-39 років. Зазначений рівень кримінальної протиправності у сфері охорони життя і здоров'я пов'язаний із недосконалістю кримінального законодавства, недостатньою кваліфікацією правоохоронних органів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Конституція України від 28.06.1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (із наступними змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.04.2021)
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 21. Ст. 920 (із наступними змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.04.2021)
3. Козаченко О.В., Путієнко І.С. Життя людини як об'єкт кримінально-правового захисту (порівняльно-правовий аспект). *Новітні наукові дослідження держави і права 2013*: Збірник наукових праць /за редакцією П.М. Шапірка, О.В. Козаченка. Миколаїв, 2013. С. 431-435.
4. Митрофанов І. І. Злочини проти здоров'я людини: навчальний посібник. Кременчук: Видавець «ПП Щербатих О. В.», 2017. 328 с.
5. Статистичні дані Генеральної прокуратури України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111478&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення: 02.04.2021)
6. Мельник Р. І. Кримінологічний аналіз злочинів проти життя та здоров'я особи. *Право і суспільство*. 2014. № 4. С. 242-249.
7. Лісняк С. Г. Детермінанти злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються медичними працівниками. *Наше право*. 2014. № 8. С. 113-118.
8. Фіалка М. І. Показники злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 361-367.